

УДК 331.109-057.15

<https://doi.org/10.31713/ve320234>

JEL: M54, J53

Антонова С. Є. [1: ORCID ID: 0000-0003-4796-8580],

к.е.н., доцент,

Тихончук Л. Х. [1: ORCID ID: 0000-0001-6807-8232],

д.н. з держ.упр., доцент,

Ковальова К. Ю. [1: ORCID ID: 0009-0001-1193-3549],

здобувач вищої освіти третього (магістерського) рівня

¹Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

ЗАПОБІГАННЯ ВИНИКНЕННЮ КОЛЕКТИВНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ (КОНФЛІКТІВ) ТА СПРИЯННЯ СВОЄЧАСНОМУ ЇХ ВИРІШЕННЮ

Статтю присвячено роботі відділення Національної служби посередництва і примирення в Рівненській області щодо аналізу та запобігання виникненню колективних трудових спорів. Це питання потребує поглибленого дослідження не лише чинного законодавства, а й відповідних зарубіжних документів та накопиченого досвіду у цій сфері. Зокрема, ми проаналізували роль і значення Національної служби посередництва і примирення у вирішенні колективних трудових спорів.

Окрім цього, у статті буде розглянуто аналітично-інформаційну діяльність відділення у довоєнний період та після повномасштабного вторгнення та ефективність діяльності відділення Національної служби посередництва і примирення в Рівненській області. Дослідження цих питань становить предмет публікації.

Ключові слова: відділення Національної служби посередництва і примирення в Рівненській області; Національна служба посередництва і примирення; запобігання виникненню колективних трудових спорів; конфліктні ситуації; примирні процедури; стан соціально-трудових відносин.

Постановка проблеми. В умовах кризи працівники компаній панікують, бояться втратити роботу та не отримати вчасно зарплату. Тому важливим завданням держави в сучасних умовах є розробка правових інструментів запобігання виникненню колективних трудових спорів (спорів). Питання запобігання колективним трудовим конфліктам потребує глибокого дослідження та аналізу не лише чинного законодавства, а й відповідних іноземних нормативно-правових документів та накопиченого досвіду у цій сфері. Відділення Національної служби посередництва і примирення в Рівненській області є відокремленим самостійним структурним підрозділом Національної служби посередництва і примирення, створеним з

метою сприяння поліпшенню стану соціально-трудова відносин та запобігання виникненню колективних трудових спорів (конфліктів), їх прогнозування та сприяння своєчасному їх вирішенню, здійснення посередництва для вирішення таких спорів (конфліктів) на регіональному рівні відповідно до визначеної системи адміністративно-територіального поділу України.

Метою статті є з'ясування значення відділення Національної служби посередництва і примирення в Рівненській області у запобіганні виникненню колективних трудових спорів, дослідження роботи з запобігання виникненню колективних трудових спорів (конфліктів).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичні аспекти цієї проблеми вивчали такі правознавці, як-от Н. Б. Болотіна, Л. Беззубко, В. Я. Бурак, С. І. Запара, М. І. Іншин, В. В. Лазор, В. М. Руденко, Г. І. Чанишева, Н. М. Швець, О. М. Ярошенко, та ін.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні трансформаційні процеси в Україні супроводжуються не завжди позитивними наслідками в усіх сферах життєдіяльності суспільства – політичній, економічній, соціальній, духовній та інших. Ці моменти, безумовно, призводять до виникнення соціально-політичних протиріч, збільшення рівня конфліктності, зростання соціальної напруженості в суспільстві і недовіри населення до влади. Для вирішення таких проблем необхідні ефективні легітимні механізми.

З 1998 року в Україні відповідно до Закону України «Про порядок виникнення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 03.03.1998 року № 137/98-ВР [1] та Указу Президента України від 17.11.1998 № 1258/98 «Про утворення Національної служби посередництва і примирення» [2] функціонує Національна служба посередництва і примирення – постійно діючий державний орган як один з суб'єктів врегулювання соціально-трудова відносин на всіх рівнях соціального партнерства.

Одним з головних завдань Національної служби посередництва і примирення є запобігання виникненню колективних трудових спорів (конфліктів) та своєчасне врегулювання розбіжностей між сторонами соціально-трудова відносин, недопущення їхнього переростання в колективні трудові спори (конфлікти), що визначено нормативними актами.

Запобігання виникненню колективних трудових спорів (конфліктів) включає в себе підготовку та реалізацію комплексу правових, соціально-економічних, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на врегулювання розбіжностей між сторонами

соціально-трудовах відносин; проведення оцінки стану соціально-трудовах відносин, пошук шляхів вирішення конфліктних ситуацій виключно в конструктивному правовому руслі; завчасне реагування на ймовірність виникнення колективних трудових спорів (конфліктів), стихійних страйків та акцій соціального протесту на основі даних моніторингу (спостережень), досліджень та прогнозів з метою недопущення ескалації конфліктних ситуацій в загальнодержавних масштабах; сприяння розвитку соціального діалогу.

З цією метою Національна служба посередництва і примирення проводить моніторинг стану соціально-трудовах відносин у колективах підприємств, установ, організацій, територій, галузей, а також консультації для сторін соціально-трудовах відносин.

Крім того, Національною службою посередництва і примирення проводяться запобіжні примирні процедури для поліпшення трудових відносин, до яких залучаються відповідні центральні або місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, а також роз'яснювальна робота з метою попередження можливого стихійного, некерованого розгортання подій.

Про заходи щодо запобігання виникненню КТС(К) та їхні результати інформується громадськість через засоби масової інформації та на офіційному сайті Національної служби посередництва і примирення.

Слід зауважити, що терміни приборкання конфліктів, як і терміни вирішення КТС(К), цілком індивідуальні і залежать від багатьох чинників. На будь-якому підприємстві час від часу виникають конфліктні ситуації, які майже одразу, зазвичай упродовж місяця, вдається приборкати. Якщо конфлікт затягується, а розбіжності не вирішуються через обопільну угоду, досягнуту внаслідок безпосередніх переговорів між сторонами, що конфліктують, то Національна служба посередництва і примирення реєструє колективний трудовий спір (конфлікт).

У межах здійснення заходів щодо запобігання виникненню колективних трудових спорів працівники Національної служби посередництва і примирення дотримуються Положення про порядок здійснення Національною службою посередництва і примирення заходів щодо запобігання виникненню колективних трудових спорів (конфліктів) [3] в процесі реалізації повноважень Національної служби посередництва і примирення, визначених Законом України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)».

Цим Положенням визначені правові і організаційні засади здійснення Національною службою посередництва і примирення та її

відділеннями в областях відповідно до Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» та Положення про Національну службу посередництва і примирення, затвердженого Указом Президента України від 17 листопада 1998 року № 1258/98, із змінами, заходів щодо запобігання виникненню колективних трудових спорів (конфліктів) на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої належності.

Національна служба посередництва і примирення має представництва в усіх областях України. На Рівненщині з 2001 року діє відділення Національної служби посередництва і примирення, яке сприяє врегулюванню конфліктних ситуацій в правовий спосіб – шляхом проведення примирних процедур, забезпечення здійснення соціального діалогу, вироблення узгоджених пропозицій щодо розвитку соціально-економічних та трудових відносин в області, при цьому зберігаючи нейтральну, незалежну позицію. Діючи в межах повноважень, відділення Національної служби посередництва і примирення проводить прийом працюючих громадян, надає сторонам соціально-трудова відносин безкоштовну правову допомогу.

Відділення Національної служби посередництва і примирення в Рівненській області моніторить стан соціально-трудова відносин, дані про бюджетне недофінансування галузі чи підприємства, бере інформацію зі статистичних даних, із преси, соціальних медіа зокрема. Фахівці відділення беруть участь у комісіях з погашення заборгованості із виплати заробітної плати, співпрацюють з місцевими адміністраціями й відповідно знають ситуацію нарівні з профспілками, організаціями роботодавців. Якщо у трудових колективах виникає конфліктна ситуація, то фахівці беруть її на облік та здійснюють відповідні заходи для того, щоб вона не переросла у спір.

А якщо цьому запобігти не вдається, тоді формуються вимоги сторін, робляться подання на реєстрацію спору. Реєстрацією спору займається вже центральний апарат Національної служби посередництва і примирення. І тоді починаються певні процедурні моменти. Після врегулювання спору його знімають з реєстрації і питання вважають вирішеним.

Основний інструмент – це узгоджувальні зустрічі та примирні процедури. Вони є дієвим превентивним заходом в запобіганні виникненню КТС (К), які сприяють попередженню виникнення колективних трудових спорів (конфліктів) та зменшенню соціальної напруги у колективах підприємств, установ та організацій Рівненської

області. Як незалежний регулятор і посередник у колективних трудових спорах та інституція, що покликана сприяти соціальному діалогу, Національна служба посередництва і примирення не наділена будь-якими контрольними повноваженнями, а лише надає рекомендації, консультує та допомагає сторонам знайти компроміс у конфлікті.

Інформаційне забезпечення системи запобігання виникненню колективних трудових спорів (конфліктів) це процес, під час якого виконуються операції інформаційно-пошукового та інформаційно-аналітичного характеру щодо вивчення, аналізу та визначення причин ускладнення стану соціально-трудова відносин та можливих шляхів їх вирішення.

Найбільш важливим в процесі узгоджувальних зустрічей є те, що представники трудових колективів отримують оперативне інформування від фахівців відділення про можливість застосування норм Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» для усунення випадків загострення ситуації у цих трудових колективах. Також, завжди пропонуються можливі шляхи вирішення конфлікту для усунення причин, що впливають на загострення ситуації в трудових колективах Рівненщини.

Завдання відділення Національної служби посередництва і примирення в Рівненській області – максимально сприяти миру в соціально-трудова відносинах, робити свою роботу швидко, ефективно та розвантажувати судову систему, тому що наша судова система працює повільно, звернення до суду – це довго та дорого. І часто наймані працівники не захищені в таких ситуаціях, хоча буває, що роботодавці також. Особливо це актуально під час воєнного стану. Також необхідно зняти напруження в колективних трудових відносинах і врегулювати конфлікт. В ідеалі – не через компроміс, а так, щоб обидві сторони відчували себе у вигравші. Як кажуть, «win-win» – коли ніхто нікому не поступився у чомусь, і водночас обидві сторони залишилися задоволеними, як розв'язано конфлікт.

Розбіжності між сторонами соціально-трудова відносин – чинники, які призвели до ускладнення стану соціально-трудова відносин з питань встановлення нових або зміни існуючих соціально-економічних умов праці та виробничого побуту, укладення чи зміни колективного договору, угоди, виконання колективного договору, угоди або окремих їх положень, невиконання вимог законодавства про працю.

Конфліктна ситуація є ускладненням стану соціально-трудова відносин, що відбувається на конкретному підприємстві, в установі,

організації в конкретний момент часу внаслідок виникнення розбіжностей.

Нижче ми навели дані на прикладі Рівненської області за період 2020–2022 років та дані з моменту запровадження воєнного стану в Україні по взяттю на облік роботи відділення Національної служби посередництва і примирення в Рівненській області конфліктних ситуацій.

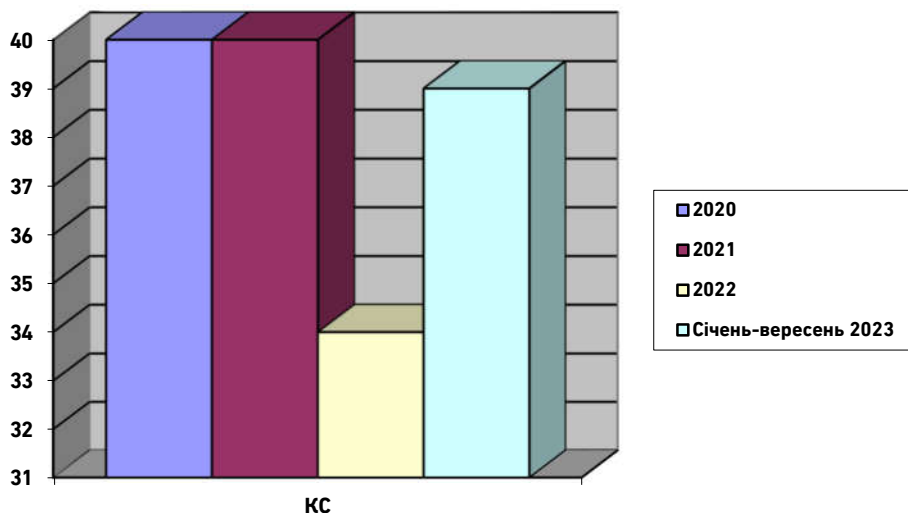

Рис. 1. Динаміка взяття на облік роботи відділення із запобігання виникненню колективних трудових спорів (конфліктів) конфліктних ситуацій в Рівненській області

КС – Конфліктні ситуації

Відділенням Національної служби посередництва і примирення в Рівненській області з метою запобігання виникненню КТС (К) та стабілізації стану СТВ здійснювались заходи щодо усунення розбіжностей, які призвели до загострення стану СТВ:

- у 2020 році – у 40 конфліктних ситуаціях;
- у 2021 році – у 40 конфліктних ситуаціях;
- у 2022 році – 34 конфліктних ситуаціях;
- у січні-вересні 2023 року – 39 конфліктних ситуаціях.

Всі конфліктні ситуації, врегулюванню яких сприяло відділення НСПП упродовж зазначених періодів, виникали на виробничому рівні, на рівні підприємств, установ, організацій.

Також наводимо дані за період 2020–2022 років та дані з моменту запровадження воєнного стану в Україні щодо попередження відділенням Національної служби посередництва і

примирення в Рівненській області виникнення колективних трудових спорів (конфліктів) на прикладі Рівненської області.

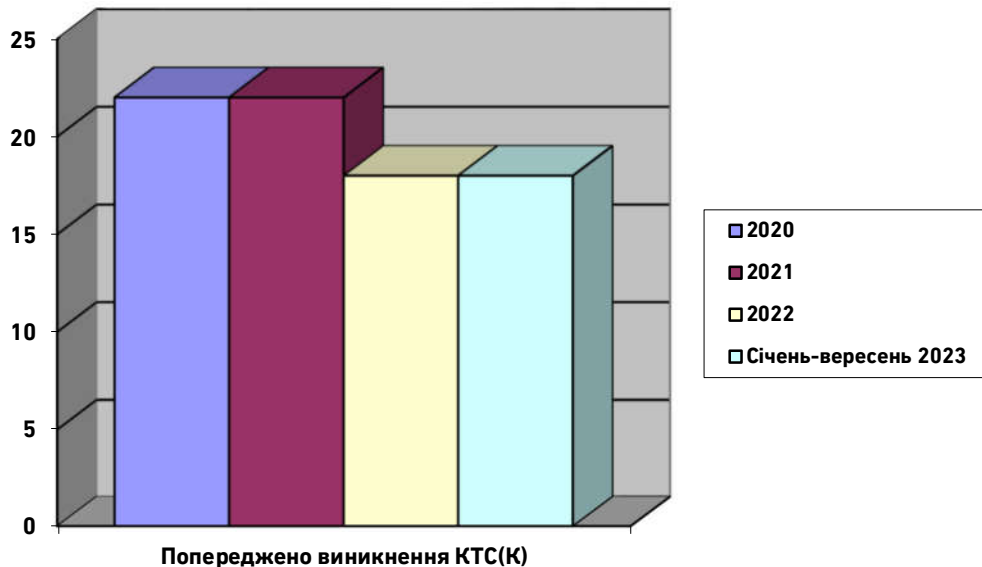

Рис. 2. Динаміка попередження виникнення колективних трудових спорів (конфліктів) в Рівненській області

Попереджено виникнення КТС (К) – попереджено виникнення колективних трудових спорів (конфліктів)

Впродовж цих же періодів попереджено виникнення колективних трудових спорів (конфліктів) на виробничому рівні:

- у 2020 році – 22;
- у 2021 році – 22;
- у 2022 році – 18;
- у січні-вересні 2023 року – 18.

Таким чином, практика роботи Відділення свідчить, що превентивні заходи у вигляді спілкування сторін соціального діалогу з метою врахування їх позицій і вироблення компромісних рішень, сприяє покращенню стану СТВ та знижує рівень соціальної напруги в трудових колективах Рівненщини.

За роки діяльності Національна служба посередництва і примирення виробила й унікальну практику врегулювання колективних трудових спорів (конфліктів) на виробничому, галузевому, територіальному та національному рівнях та забезпечила реалізацію в Україні правового механізму вирішення КТС(К) шляхом примирних процедур.

Розбудова в Україні соціально-правової держави та подальше формування громадянського суспільства додали до найбільш актуальних питань проблему реформування трудового законодавства, зокрема порядку вирішення трудових спорів. З огляду на це, нині одним із важливих завдань, над яким працює Національна служба посередництва і примирення, є гармонізація національного законодавства щодо вирішення трудових спорів з європейськими стандартами [4].

Є обґрунтовані очікування післявоєнного сплеску конфліктогенності, зокрема в соціально-трудовах відносинах, адже ситуація в економічній сфері не поліпшиться одразу, до цього додається повернення з фронту ветеранів із посттравматичними стресовими розладами та загостреним почуттям справедливості, збільшення кількості людей з інвалідністю. Усі ці фактори можуть вплинути на мир і спокій в соціально-трудовах відносинах. Отже, очікується на збільшення активності Національної служби посередництва і примирення і попиту на експертизу служби.

Висновки. Сьогоднішнє завдання будь-якої сучасної демократичної держави, зокрема й України, полягає в тому, щоби правовими засобами забезпечити ефективне й оперативне врегулювання колективних трудових розбіжностей, що виникли, з метою запобігання соціальним потрясінням у суспільстві. Для цього в національних правових системах використовуються різноманітні форми й методи вирішення колективних трудових спорів і конфліктів, водночас перевага віддається мирним способам їх врегулювання.

Нині відділення вбачає актуальну проблему в необхідності розвитку спільної, консолідованої соціальної відповідальності – за спільні наслідки дій і взаємодії сторін СТВ. Це зміцнить як значення примирних процедур, підвищить їх ефективність, поширить застосування механізму КТС (К), так і поліпшить стан СТВ і забезпечить соціальну стабільність в трудових колективах.

Підсумовуючи вищезазначене, хочемо відмітити, що багаторічний досвід співпраці відділення з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями роботодавців, профспілок свідчить, що своєчасність реагування на конфліктну ситуацію, яка виникає у трудовому колективі підприємства, установи, організації, ефективність та інтенсивність посередницьких дій, залучення, у разі необхідності представників органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, є запорукою швидкого та взаємоприйнятного

вирішення КТС (К), пошуку компромісних шляхів задоволення висунутих найманими працівниками вимог.

1. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) : Закон України від 03.03.1998 р. № 137/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137/98-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 10.09.2023). **2.** Про утворення Національної служби посередництва і примирення : Указ Президента України; Положення від 17.11.1998 р. № 1258/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1258/98#Text>. (дата звернення: 10.09.2023). **3.** Про затвердження Положення про порядок здійснення Національною службою посередництва і примирення заходів щодо запобігання виникненню колективних трудових спорів (конфліктів) : наказ НСПП від 06.09.2019 р. № 39. URL: <https://nspp.gov.ua/normativno-pravova-baza-nspp/polozhennya/5010->. (дата звернення: 10.09.2023). **4.** Запара С. І. Формування моделі вирішення трудових спорів в Україні на основі гармонізації українського законодавства та європейських стандартів. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2012. Вип. 4. С. 101–107.

REFERENCES:

1. Pro poriadok vyrishennia kolektyvnykh trudovykh sporiv (konfliktiv) : Zakon Ukrainy vid 03.03.1998 r. № 137/98-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137/98-%D0%B2%D1%80#Text>. (data zvernennia: 10.09.2023). **2.** Pro utvorennia Natsionalnoi sluzhby poserednytstva i prymyrennia : Ukaz Prezydenta Ukrainy; Polozhennia vid 17.11.1998 r. № 1258/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1258/98#Text>. (data zvernennia: 10.09.2023). **3.** Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok zdiisnennia Natsionalnoiu sluzhboiu poserednytstva i prymyrennia zakhodiv shchodo zapobihannia vynyknenniu kolektyvnykh trudovykh sporiv (konfliktiv) : nakaz NSPP vid 06.09.2019 r. № 39. URL: <https://nspp.gov.ua/normativno-pravova-baza-nspp/polozhennya/5010->. (data zvernennia: 10.09.2023). **4.** Zapara S. I. Formuvannia modeli vyrishennia trudovykh sporiv v Ukraini na osnovi harmonizatsii ukrainskoho zakonodavstva ta yevropeiskykh standartiv. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2012. Vyp. 4. S. 101–107.

Antonova S. Ye. [1: ORCID ID: 0000-0003-4796-8580],

Candidate of Economics (Ph.D.), Associate Professor,

Tykhonchuk L. Kh. [1: ORCID ID: 0000-0001-6807-8232],

Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor,

Kovalova K. Y. [1: ORCID ID: 0009-0001-1193-3549],

Master

¹National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

PREVENTING COLLECTIVE LABOR DISPUTES (CONFLICTS) AND FACILITATING THEIR TIMELY RESOLUTION

The article focuses on the work of the National Mediation and Conciliation Service branch in Rivne region in analyzing and preventing collective labor disputes. This issue requires an in-depth study of not only current legislation, but also relevant foreign documents and accumulated experience in this area. In particular, we analyze the role and importance of the National Mediation and Conciliation Service in resolving collective labor disputes.

In times of crisis, company employees panic, fearing they may lose their jobs and not receive their salaries on time. Therefore, an important task of the state in the current environment is to develop legal instruments to prevent collective labor disputes (disputes). The issue of preventing collective labor conflicts requires in-depth research and analysis of not only the current legislation, but also relevant foreign regulations and experience in this area.

Today's task of any modern democratic state, including Ukraine, is to ensure effective and prompt settlement of collective labor disputes by legal means in order to prevent social upheavals in society. For this purpose, national legal systems use various forms and methods of resolving collective labor disputes and conflicts, while giving preference to peaceful methods of their settlement.

At present, the National Mediation and Conciliation Service office in Rivne Oblast sees an urgent problem in the need to develop joint, consolidated social responsibility for the common consequences of the actions and interaction of the parties to social and labor relations. This will strengthen the importance of conciliation procedures, increase their effectiveness, expand the use of the mechanism of collective labor disputes (conflicts), and improve the state of social and labor relations and ensure social stability in labor collectives.

In addition, the article will examine the analytical and informational activities of the office in the pre-war period and after the full-scale invasion

and the effectiveness of the National Mediation and Conciliation Service office in Rivne region. The study of these issues is the subject of this publication.

Keywords: branch of the National Mediation and Conciliation Service in Rivne region; National Mediation and Conciliation Service; prevention of collective labor disputes; conflict situations; conciliation procedures; state of social and labor relations.

Отримано: 11 вересня 2023 року
Прорецензовано: 16 вересня 2023 року
Прийнято до друку: 29 вересня 2023 року